



A gran escena do Xuízo Universal do centro da ábsida de San Francisco. Reconstrución e foto: Alfredo Erias.



Sepulcro de Fernán Pérez de Andrade (finais do s. XIV) na igrexa de San Francisco de Betanzos. Foto: Alfredo Erias.

ANUARIO BRIGANTINO

Historia - Arte - Literatura - Antropoloxía - Entidades culturais e deportivas - Acontecementos do ano - Administración Municipal

Fundado por D. Francisco Vales Villamarín

Comité científico

Alfredo Erias Martínez (director)
Xosé M^a Veiga Ferreira (subdirector)
Alberto López Fernández (secretario)

Martín Almagro Gorbea
Fernando Alonso Romero
Manuel Ares Faraldo
Manuel M^a de Artaza Montero
Xosé Ramón Barreiro Fernández
Pablo Cancelo López
Marta Colón Alonso
Concepción Delgado Corral
M^a Jesús Lorenzo Modia
Carmen Manso Porto
Xosé Luís Mosquera Camba
Manuel Núñez Rodríguez
James Duran/Séamas Ó Direáim
Carlos Pereira Martínez
Antonio Raúl de Toro
Xesús Torres Regueiro
José Manuel Vázquez Mosquera

Sempre no recordo (†):

José Antonio Fernández de Rota
Antonio Mejjide Pardo
José Antonio Miguez Rodríguez
Xulio Cuns Lousa
José García Oro
Luís Monteagudo García

Colaboradores técnicos

Ángel Arcay Barral
Concepción de Barrera-Sarobe
Martín Fernández Maceiras
Silvia Muíño Naveira
José Luis Pariente
Ermita Rodríguez Pérez

EXCMO. CONCELLO DE BETANZOS

2019

nº 42

Dos traballos asinados
responden os seus autores; dos
demais, a dirección do
ANUARIO BRIGANTINO

Data límite de admisión de
orixinais:
31 de MARZO

**REDACCIÓN
INTERCAMBIO**

Excmo. Concello de Betanzos

**Arquivo e Biblioteca
Municipais**

Rúa Emilio Romay, 1
15300 Betanzos, A Coruña
Tlf. (981) 771946

anuariobrigantino@gmail.com
alfredoerias@gmail.com

Cuberta:

*Composición de Alfredo Erias a
partir do «mapa» de Antonio
Vázquez que representa o Betanzos
incendiado de 1616.*

Contracuberta:

*Anagrama do 800 aniversario da
traslación da xente de Betanzos
(rueiro de Tiobre) ó Castro de
Untia. Nas solapas, escudo máis
antigo da cidade no arcosolio do
sepulcro do rexedor Jácome Mouro
Reimóndez, do s. XV (igrexia de San
Francisco); e escudo do pendón
máis antigo da cidade, datado
arredor de 1815.*

*Deseño da cuberta, composición
e maqueta: Alfredo Erias.*

Depósito legal: C-680/96

ISSN: 1130-7625

Imprime: LUGAMI -Betanzos-

O *Anuario Brigantino* é unha revista de investigación, editada polo Concello de Betanzos, que está considerada na categoría “C-Normal” segundo valoración do Ministerio de Cultura, e clasificada, así mesmo, pola UNESCO (080000, Multidisciplinares. Humanidades). A presentación e a aceptación de traballos implica a cesión automática de dereitos de publicación por parte do autor, tanto en formato papel como en Internet. O *Anuario Brigantino* completo (desde 1948 ata hoxe) pode consultarse nas webs:

<http://www.betanzos.net>

<http://anuariobrigantino.betanzos.net>

<http://hemeroteca.betanzos.net>

<http://archivomunicipal.betanzos.net/>

<http://museodasmarinas.betanzos.net/>

Ademais, intégrase nas bases de datos da BIBLIOTECA XERAL da UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA, accesible na páxina: <http://busc.usc.es>

Tamén aparece nas seguintes bases de datos: RISO e ISOC, esta realizada polo «*Centro de Información y Documentación Científica*» (C.I.N.D.O.C.) do C.S.I.C; DICE («*Difusión y Calidad Editorial de las Revistas Españolas de Humanidades y Ciencias Sociales y Jurídicas*»); DIALNET («*Portal de Difusión de la Producción Científica Hispana*»); RILM *Abstracts of Music Literature (Repertoire International de Litterature Musicale)*; MIAR (*Matriu d'Informació per a l'Avaluació de Revistes*); LATINDEX (*Difusión y Calidad Editorial de las Revistas Españolas de Humanidades y Ciencias Sociales y Jurídicas*); *ULRICH'S PERIODICALS DIRECTORY*; REBIUN (*Red de Bibliotecas Universitarias Españolas*); CARHUS Plus + 2018; RESH (*Revistas Españolas de Ciencias Sociales y Humanidades*)...





María Barral Varela
Alcaldesa do Excelentísimo Concello de Betanzos

2019 foi un ano máxico, porque conmemoramos o 800 aniversario do traslado da poboación de Betanzos desde o rueiro de Tiobre dese nome (hoxe, *Betanzos o Vello*) ata o castro de Untia. Foron numerosas as celebracións ó longo de todo o ano, sulñando moi especialmente as do 13 de febreiro, aniversario da sinatura do privilexio rodado de Afonso IX de León e Galicia. Ese día houbo actos en Tiobre e na cidade, coa presenza das máis altas autoridades galegas e de moita xente.

Entre outras cousas, presentouse a mostra itinerante «Oito séculos en oito obxectos» con oito grandes cubos na rúa, que repretaban un século cada un, correspondentes a cada unha das oito letras da cidade. Alfredo Erias encargouse do deseño e dos contidos, achegando á xente a nosa historia dunha maneira sintética e moi visual.

Direi tamén que o VIII Ciclo de Conferencias do Anuario Brigantino contou con Ermelindo Portela, Alfredo Erias, Andrés García, Concepción Delgado e Francisco Ramírez, engadíndose máis adiante, Eduardo Fuentes Abeledo e Manuel Ares Faraldo. Ademais, e coa organización de Eira Vella, nas súas Xornadas da Historia, tivemos o pracer de escoitar a Xesús Torres, a Simón Casal e a Anselmo López Carreira.

O «Proxecto María Balteira», para reivindicar a poesía medieval desta soldadeira da comarca e doutros xograres do seu tempo, foi unha singular iniciativa organizada polo grupo poético Nova Poesía Guitirica, pola asociación Lar de Unta e polo Concello.

O concello tamén organizou a mostra fotográfica titulada «A capela sepulcral de Andrade», creada por Alfredo Erias como director do Museo das Mariñas e autor da tese doutoral sobre as tres igrexas góticas de Betanzos. E presetouse o libro «900» co que Xabier López acadara o XXX Premio Torrente Ballester de narrativa en galego.

Remato, como sempre, agradecendo a ABANCA e a GADIS a súa axuda, e tamén ao director, Alfredo Erias, esta vez dunha maneira especial, porque logrou compoñer este Anuario Brigantino en plena pandemia do COVID 19, neste terrible 2020, precisamente para que polo menos neste aspecto houbera algo de normalidade. E tamén agradezo a labor entusiasta do subdirector, Xosé María Veiga, a do Comité Científico e a de todos os autores e autoras que fan posible que ano tras ano saia á luz un novo *Anuario Brigantino*.

MOIAGRADECIDAA TODOS!



Panadeiro do Paraíso da ábsida de San Francisco de Betanzos (s. XIV). Foto: Alfredo Erias.

ÍNDICE

Historia...

* Gravados rupestres no concello de Pontedeume, polo GRUPO DE ARQUEOLOXÍA DA TERRA DE TRASANCOS.....	11
* Los arqueólogos de los petroglifos, por ÁNGEL NÚÑEZ SOBRINO.....	21
* Tradición y «paisaje sacro» en la <i>Virxe da Eirita</i> (Santo Estevo de Anos, Cabana de Bergantiños, A Coruña), por MARTÍN ALMAGRO-GORBEA, FERNANDO ALONSO ROMERO, ANTÓN BOUZAS SIERRA e LOIS LADRA	37
* La <i>Pisada de Roldán</i> en la Serra da Loba (Aranga, A Coruña) y la huella del <i>Caballo de Santiago</i> en el monte Pindo (Carnota, A Coruña), por FERNANDO ALONSO ROMERO.....	67
* Fray Pablo Rodríguez, José Cornide y las inscripciones romanas de Ourense (<i>CIL</i> II 2524 y <i>CIL</i> II 216a*-f*), por JUAN MANUEL ABASCAL.....	99
* Gaita: unha palabra e un instrumento máxicos, por G. MARTÍN FERNÁNDEZ MACEIRAS.....	109
* Betanzos e Untia a comezos do século XIII, por XESÚS TORRES REGUEIRO..	127
* 800 aniversario da traslación de Betanzos o Vello ó Castro de Untia: síntese histórica (de 1219 ó gran incendio de 1616), por ALFREDO ERÍAS MARTÍNEZ	171
* Apuntes para la Historia del Convento y Comunidad de San Francisco de Betanzos (II), por PRUDENCIO LEZA TELLO.....	215
* Benefactores de la provincia de A Coruña: Los legados a los Establecimientos de Beneficencia Provincial (I), por MANUEL FIAÑO SÁNCHEZ.....	261

Arte, Literatura, Antropoloxía...

* Homenaje al 800 aniversario de <i>Betanzos dos Cabaleiros</i> , por CARLOS PENELAS.....	297
* El Seminario Conciliar de Mondoñedo. Historia arquitectónica de una institución de enseñanza clerical, por JAVIER GÓMEZ DARRIBA.....	301
* Que é o Parque do Pasatempo? Arte, capricho e iniciación, por ÁNGEL ARCA Y BARRAL.....	319
* O Parque do Pasatempo: unha «finca-museo», por DANIEL LUCAS TEIJEIRO MOSQUERA.....	369
* Sempre houbo ricos e pobres: A convivencia da moda parisina das García Naveira cos últimos resquicios do traxe tradicional galego, por SARA FRAGA PÉREZ.....	407

* Inspirados por Rusia. Como os Ballets Rusos influenciaron en Camilo Díaz Baliño, por IRIA-FRINÉ RIVERA VÁZQUEZ.....	437
* Campio: un santo das catacumbas en Galicia. O seu culto en Entíns (Outes) e Figueiró (Tomiño), por CLODIO GONZÁLEZ PÉREZ.....	489
* Un soporte gráfico orixinal, por XOÁN MANUEL ANDRADE VIDAL.....	519
* Presentación del <i>ANUARIO BRIGANTINO 2018</i> , nº 41, por JAMES DURAN / SÉAMAS Ó DIREÁIN, Ph.D.....	527

Entidades culturais

* FUNDACIÓN CIEC.....	533
* Outras entidades.....	539

Acontecementos do ano

* Pregón da XXI Feira Franca Medieval de Betanzos, por FRANCISCO DÍAZ PEREIRA.....	579
* Pregón das Festas Patronais, por BEATRIZ LAGOA VEIGA.....	587
* Función do Voto, por MARÍA BARRAL VARELA.....	592



1219

2019



HISTORIA...

BEZANZOS



Porco gaiteiro do arco de entrada á capela sepulcral
renacentista do arcediago Pedro de Ben (†1525)
da igrexa de Santiago de Betanzos.
Foto: Alfredo Erias.